

Páralova tvorba v šedesátých letech

Výraznou autorskou osobností české prózy 60.let minulého století se stal **Vladimír Páral**. Narodil se 10.8.1932 v Praze. Dětství prožil v Brně, VŠ studia v Pardubicích jako inženýr chemie. Od r. 1956 pracoval jako chemik v Ústí nad Labem. Od r. 1967 se věnuje spisovatelskému povolání. Páralovou prvotinou byl humoristický románek *Šest pekelných nocí*, který vycházel pod pseudonymem Vladimír Laban v ústeckém deníku *Průboj* r.1963, knižně pak vyšel v Havlíčkově Brodě. Páral chtěl napsat balzakovskou lidskou komedii ze života dnešních lidí. Dnes hovoříme o tzv. černé pentalogii, sám autor tuto pěti knih později označil jako „Pět způsobů ukájení“ - *Veletrh splněných přání* (1964); *Soukromá vichřice* (Laboratorní zpráva ze života hmyzu, 1966); *Katapult* (Jízdní řád železničních, lodních a leteckých drah do ráje, 1967); *Milenci a vrazi* (Magazín ukájení před rokem 2000, 1969) a *Profesionální žena* (1971, Román pro každého). Pod vlastním jménem vstoupil do literatury r. 1964 *Veletrhem splněných přání*. Mladý inteligentní hrdina *Veletrhu* Milan Renč pracuje jako vedoucí chemické laboratoře. Jeho zaměstnání spočívá pouze v mechanickém plnění úkolů, v jejichž užitečnost sám nevěří. Stejnou skepsi je poznamenán i jeho soukromý život. Nevěří v lásku, vše prostupuje stereotyp. Lásku nahrazuje chladným sexem. Jeho život nabírá ráz pouze biologického fungování. Hrdina začíná ztrácet svou vlastní identitu, myslí a jedná v navyklých a vypočítaných reakcích, je zbaven bezprostřednosti, ač profesně úspěšný, citově zcela prázdný. Vstupujeme do absurdní dimenze bytí, jsme za hranicemi popisu životní banality, Páral chce zdánlivě technickým řazením holých faktů demonstrovat jejich stereotypnost. K tomuto efektu využívá i kategorií času a prostoru. Čas je úsečně odměřován, stereotyp života má svůj monotónní rytmus. Síla páralovské evokace této „reality“ je dána i střídáním prostorů. Technik se přemísťuje z domova do práce, laboratoře, na porady, milostné schůzky atd. Vše je jakoby pohybem v kruhu. V kruhu navyklých mechanických reakcí a gest. Vše je předem přesně vypočítané a tím odlidštěné. V lexikální vrstvě se proto i kusá, strohá, úsečná věta mění ve frázi. Odlidštěnost zbavuje hlavního hrdinu citu. Snaží se vymanit z nudy svou bezcitností. Proto se také zbavuje dívky, která se do něho zamilovala, znásilněním a odchodem.

Pokud *Veletrh splněných přání* přinesl monografickou analýzu jediné postavy, přináší novela *Soukromá vichřice* složitý půdorys dvou čtveřic, jedné ze střední a jedné z mladé generace, žijící ve stejném městě a pracující ve stejné továrně. Koloběh všedních dnů evokovaný i eliptickou výpovědí je naplněný nudou a stereotypem. Protagonisté novely se ho pokoušejí rozbít nevěrou. Nevěra se zdá být zpočátku novým impulsem, nicméně kruhová kompozice i zde vrací hrdiny zpět k nudě a stereotypu. Erotika se stává narkotikem, ale bohužel také marným pokusem o totální vyžití. Výměna manželek, sexuální hry, to vše je zakrátko opět pohlceno šedou každodenností. Na konci příběhu se nejen starší čtveřice vrací ke kanastovým sedánkám, ale v jiné části města se k jejich životnímu stylu přidá i čtveřice mladá, vytvořená prohozením partnerů z dřívějších mileneckých párů.

Protagonistou *Katapultu* je Jacek Jošt. Inženýr chemie, který se bojí nudy obyčejného života. Proto se snaží o únik. Utíká do přírody, pak se náhodně seznámí s dívkou Naděždou a později si

vymyslí nové možnosti úniku, nová erotická dobrodružství. Pomocí inzerátu se seznamuje s ženami na trati Ústí nad Labem-Brno, kterou projíždí při svých služebních cestách. Kruh se uzavírá i zde. Jacek Jošt se dostává do výrazného presu, slibuje těmto ženám manželství a ony, šťastné z nového vztahu, se snaží Jacka k sobě připoutat. Jacek poznává, že nové vztahy ztrácí svou dobrodružnost a že i ony se po krátké době stanou stereotypem. Uvědomí si také, že ztrácí svou vlastní ženu i dítě a s nimi i to, co bylo skutečným smyslem jeho života. Letecky se chce za nimi vrátit, avšak při přistání v Brně je katapultován k smrti. *Katapult* bývá nazýván komickou hrou s postavami. Objevuje se zde základní páralovský protiklad – komický ráz situací kontra tragické vyznění. V textech psaných úsečnými, kusými větami s množstvím číselných údajů coby stěžejních sdělení, s výrazy technického rázu (evokující postupy věcné literatury – hromadění a vypouštění) se střídá komická práce s postavami, jazyková komika, autorův smysl pro vtip s vážností ústředního tématu, které ač upozaděno, vždy zůstává přítomno v textu. Tato vážnost je dána krutým poznáním, že každý je nahraditelný. Ústřední tematické panorama *Katapultu* nevybočuje z tradičního páralovského rekvizitáře a můžeme říci, že si uchovává jakýsi konstantní ráz. Ke konstitutivním prvkům této vrstvy patří například motivy cesty, návratu, odchodu, nevěry. To vše zkomponované v téma ústřední – v téma stereotypu a nudy.

Základním filozofickým sdělením Páralových textů je zhruba následující: žijeme v době prázdnoty, jsme bořitelé všeho starého, zřikáme se dědictví minulosti, jejích hodnot, ale nové jsme ještě nevytvořili. Naše existence je proto absurdní, je to vakuum, je to přežívání. Autor počítá s dichotomií „autorenleser“ a „selbstleser“. Chceš se poučit čtenáři, či se v tom více poznáváš? Z hlediska kompozice jsme na půdě nekonečných variací, obměn a paralel, v prostoru navzájem konfrontovaných situací, kde v rychlém sledu se střídají jednotlivé epizody. Tyto narativní postupy využívající různých temp vyprávění zvyšují čtivost a tím i čtenářskou přitažlivost.

Za vrcholné Páralovo dílo můžeme označit román *Milenci a vrazi*. Tento nejrozsáhlejší Páralův román vykazuje nejvyšší míru autorova filozofického myšlení i narativní vyspělosti. Román je zasazen symbolicky do Ústí nad Labem, do domu, s číslem popisným 2000 (symbol roku). Hlavními postavami jsou jeho obyvatelé: představitel „červených“ z dívčí a mužské svobodárny Borek Trojan a sourozenci Madda a Alex Serafinovi; k „modrým“ patří manželský pár Gráfových se synem Romanem a Maddin a Alexův bratr Julda. Centru dění je inženýr chemie Borek Trojan, který postupuje všemi stupni společenské hierarchie od laboranta až po ředitele Kotexu. Kniha je románem několika kontrastů. Nenasytné lehkomyšlné mládeže a rezignujícího stáří a také třídních rozporů červených (dravých nemajetných dobytých, jejichž snahou je dosažení výsad, které mají modří) a modrých (šlechtických, aristokraticky povýšených obyvatel domu). Byla tak evokována atmosféra třídních rozdílů, o kterých režim tvrdil, že již dávno neexistují. *Milenci a vrazi* se vyznačují nohatým autorským inventářem. Autor chce jednak ilustrovat nastíněný obraz zmechanizovaného světa, který se omezuje na ukájení potřeb, zejména sexuálních. Teprve v závěru vše míří k vyslovení dějinné filozofie. V lexikální vrstvě tuto skutečnost Páral evokuje prudkým střídáním výpovědních perspektiv, někdy i v prostoru jedné věty. Souvětí bez významových sloves rovněž evokují pocit odcizenosti.

Vzájemná zaměnitelnost postav, a tedy jejich neosobitost, je sugerována hrou s iniciálami vlastních jmen. U řady osob jsou totožné, jindy tvoří část abecedy. Průhledná je také symbolika jmen. Gráf a Šlechtová. Teo = netečný bůh, Iša = Kristus zabítý davem, Madda = Máří Magdaléna, Alex Serafín ďábel, atd. Vše je kompozičně vybudováno na principu parafráze Stendhalova románu *Červený a černý* (vztahu paní De Renal a Juliána Sorela, tedy Zity Gráfové a Borka Trojana). Celý román je jakousi moderní variantou tohoto díla s množstvím hříček, citací a narážek. Za maskou ironie, sebeironie a bombastické nadsázky lze vysledovat autorovu úzkost z narušení křehké rovnováhy vnitřních a vnějších vztahů člověka.

Z dosavadní tvorby se částečně vymyká Páralův román *Profesionální žena*, rozdělený do tří knih (Soňa v hotelu, Dálkově řízená Soňa, Soňa 01). Je to román asi nejvýrazněji ovlivněný postmodernismem. Páral se zde pokusil o výstavbu svého textu na osnově kýče typu Angeliky. V románu se střetává několik žánrů, ale celkově je koncipován jako víceúrovňová parodie. Román je určen pro široké čtenářské spektrum „od konzumentů po labužníky“. První vrstvou je tzv. pohádka pro dospělé s patřičnými dávkami sentimentu a násilí. Druhou její parodizace a ironizace. Celkově pak je to groteska plná velkého množství detailů. Důležitou roli zde sehrávají citace a narážky na cizí literární a mimoliterární kontext, zejm. na množství filmových aluzí, které poodhalují autorův vypravěčský záměr. Autor zde ironizuje také spisovatelské řemeslo. Na jednom místě se třeba vyskytuje autorovo jméno v sousedství výrazných humoristů (Rabelaise, Gogola a Haška). Spisovatelské řemeslo je parodizováno hlavně prostřednictvím románových postav inženýra grafomana Lanimíra Sápala a inženýra bibliomana Kazimíra Drápala, s nimiž se v závěrečné poznámce slovní hříčkou staví do jedné řady sám autor.

Hlavní hrdinkou tohoto románu je sirotek Soňa Čechová, jíž je na začátku románu 19 let a jejíž osudy záměrně připomínají dobový filmový hit Angeliku. Soňina půvabu se snaží využít její pěstouni Volrábovi, ke zvýšení tržby hrušovského hotelu. Na jednom z těchto květinových večírků se o Soňu ztrhne rvačka a do svého pokoje si ji odnáší Ruda Mach. Při soužití s Rudou si poprvé Soňa vyzkouší profesionální roli ženy z povolání, spočívající podle Rudových představ v permanentním zpříjemňování mužova odpočinku po práci. Ruda ale koncem léta Soňu opouští a Soňa musí znovu shánět práci. Tu nachází v hotelu Imperial v Liberci. Zde se Soňa zamiluje do Manuela Mansfelda, ale záhy je unesena svým dalším obdivovatelem inženýrem Jakubem Jágrem. Z polovojenského prostředí ústecké vily rodiny Jágrových Soňa utíká, ale Mansfeld jí písemně přikáže, aby se k Jakubovi vrátila. Soňu čeká nejprve očištěc, ale posléze je Mankem (Mansfeldem) odvelena a začíná pracovat v Bavlnole. Zde ji opět obklopí zástup obdivovatelů (např. Lanimír Sápál posedlý psaním), kteří ji zachrání ze spárů dekadentního boháče inženýra Holého. Pak Soňa nastupuje v ústeckém Kotexu. Zde ji čeká kariérní růst, od práce v kuchyni přes knihovnu, v níž vládne inženýr Drápal, až po sekretářku ředitele. V závěru románu poznává, že její tajuplný idol Manek je vlastně Josef Novák, až chorobně vázaný na nemocnou matku a despoticky utlačovaný otčímem. V jeho hračkami zaplněném pokoji nalezne sešit s názvem *Profesionální žena*, což má být experimentální, ale současně i prožitý román.

V tomto sešitu také Josef osvětluje příčiny svého konání a svého vztahu k Soni, spočívající ve snaze o osvobození se z existenční závislosti na nevlastním otci.

I v tomto románu využívá Páral typických metod své narace. Zejména je to tzv. panelový způsob výstavby textu, kdy vybrané pasáže se opakují buď beze změn nebo jen s minimálními zásahy. Základní metodou autorovy výpovědi je snaha objasnit jednu situaci z několika perspektiv. Jeho text má tzv. pohlednicový efekt. Detailní záběry dávají obyčejným a všedním věcem neobyčejný ráz. Autor se snaží o vytvoření ještě jednoho mýtu. Simuluje rovnici autor = vypravěč = demiurg příběhu; tedy inženýr Kazimír Drápal = inženýr Lanimír Sápál = (mimo jiné také inženýr) Vladimír Páral. Tyto tři osoby jsou pak zjevnou narážkou na trojjedinost boha, stvořitele příběhu.

Shrneme-li:

Páral se představuje jako typ racionálního autora, v jeho prozaických experimentech – v jeho automatismu je možno vidět opozici proti Hrabalovu lyrickému ozvláštňování (lyrizaci). K jeho osobitému stylu patří eliptické kusé věty, věcný popis, vyhraněný smysl pro detail a také kontaminace výpovědi technickým jazykem. V oblasti motivické složky často pracuje se stabilním rekvizitářem, často motivy spíše variuje a nebo využívá kontrastů střídání motivů dynamických a statických. V oblasti tematické výstavby je ústředním tématem Páralových textů stereotypnost života, jakož i opakování se životních událostí. Vše pak ústí v jakési moderní sarkastické podobenství, v jevy, o nichž Páral mluví jako o „hyperbole života“. Z hlediska typologie postav musíme poznamenat, že postavy jsou charakterizovány zevnitř (Kenanová hovoří o tzv. nepřímé charakterizaci). Ústřední roli totiž tvoří řeč postav, proud vnitřních monologů i tichý proud myšlenek. Postavy často nabývají groteskních a tragických rysů a mají často modelový charakter (nějaký společenský jev či skupina). Páral také využívá symboliky jmen, které mají jednak funkci narážek na cizí literární a mimoliterární kontext, nebo také umožňují Páralovi rozehrát další ústřední princip – princip záměny. V oblasti kompoziční výstavby Páral uplatňuje moderní vypravěčské postupy, jako je střídání vypravěčské perspektivy, a to často i v rámci jedné věty. Páral má vždy pevné schéma, až matematicky přesnou konstrukci. Teprve potom tento architektonický půdorys vyplňuje postavami, epizodami, deskripcí. Jako jeden z prvních autorů využívá v českém prostředí také prvků postmoderny (zejm. využívání intertextuality, symboliky jmen, hry v textu, dvojúrovňovosti estetického vnímání, popř. inklinaci k zobrazování přetechnizovaného světa či naopak využití klasické literární matrice formou tzv. palimpsestu).

Páralova tvorba v šedesátých letech je vrcholem autorovy tvorby vůbec. Následná tzv. „bílá řada“, kterou tvoří dvě novely a dva romány (Mladý muž a bílá velryba (1973), radost až do rána (1975), Generální zázrak (1978), Muka obraznosti (1980), již zdaleka nedosáhla originality textů předchozích.